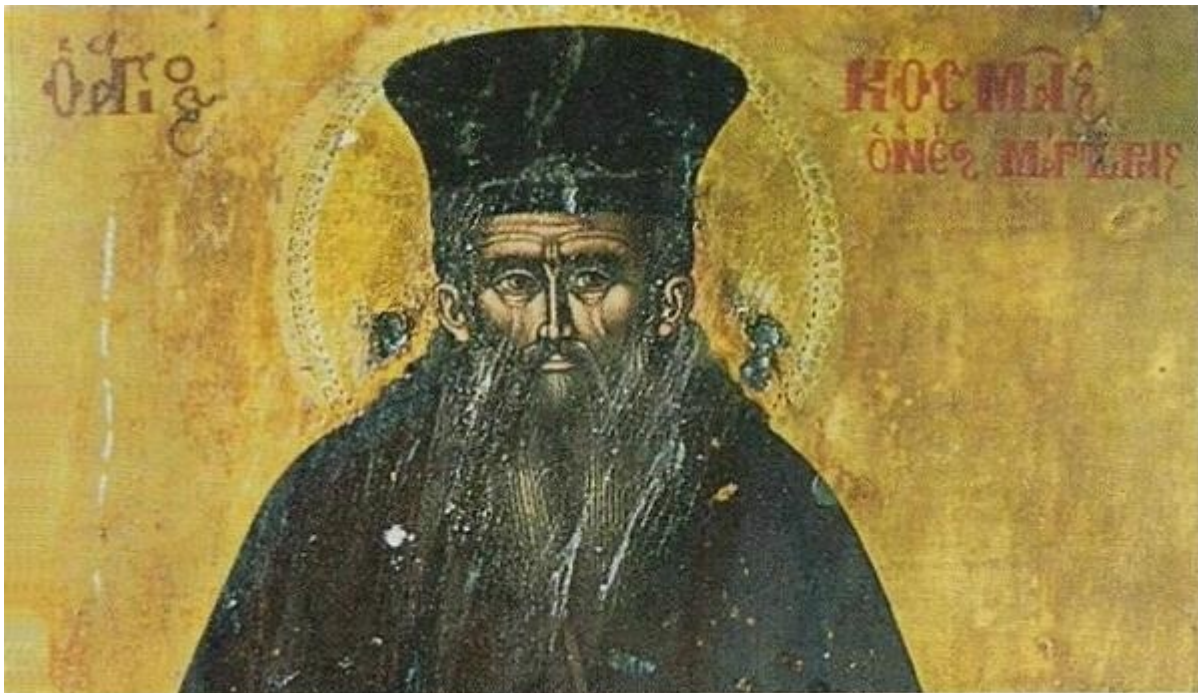

Ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός και η Φιλοκαλική Αναγέννηση

/ [Πεμπτούσια](#)

* Εισήγηση που πραγματοποιήθηκε στο Ε΄ Πνευματικό Συμπόσιο με γενικό θέμα: «Ο Άγιος Κοσμάς και το Άγιον Όρος», από την Ι. Μ. Ιερισσού και την Ι. Μ. Αγίου Κοσμά Αιτωλού στην Αίθουσα του Δημαρχείου Αρναίας στις 20.8.2006.

Είναι γεγονός πως σήμερα υπάρχει αρκετά πλούσια βιβλιογραφία για τον άγιο Κοσμά τον Αιτωλό[1]. Παρά τον βιβλιογραφικό πλούτο δεν έχει, νομίζουμε, επισημανθεί καλά η σχέση του αγίου με τη Φιλοκαλική Αναγέννηση. Στην παρούσα συνοπτική και σύντομη εισήγηση θα γίνει προσπάθεια να φανερωθεί αυτή η σχέση.

Ο πρώτος βιογράφος του αγίου Κοσμά, ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης[2], ο οποίος τον γνώρισε στη Νάξο, όπως και τον αδελφό του διδάσκαλο Χρύσανθο τον Αιτωλό[3], και στο Άγιον Όρος, αναφέρει στο σπουδαίο Νέον Μαρτυρολόγιον ότι ήταν από το Μέγα Δένδρο της Αιτωλίας[4]. Γεννήθηκε το 1714, αφού αναφέρει ότι μαρτύρησε σε ηλικία 65 ετών το 1779[5].

Μετά από σπουδές στην ιδιαίτερη πατρίδα του μεταβαίνει στο Άγιον Όρος για ανώτερες σπουδές. Ο άγιος Νικόδημος αφήνει να φανεί ότι ο άγιος Κοσμάς από την αρχή της ιδρύσεως της Αθωνιάδος Σχολής βρίσκεται μαθητής της[6]. Η Σχολή ιδρύθηκε το 1749. Πρώτος σχολάρχης της ήταν ο ιεροδιάκονος Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης (1692-1780)[7]. Διακρινόταν για την αυστηρότητα και παραδοσιακότητά του. Είναι γνωστός ως ο πρωτοπόρος του γνωστού πνευματικού αναγεννητικού κινήματος των Κολλυβάδων, η αφορμή του οποίου δόθηκε από την τέλεση των μνημοσύνων μετά κολλύβων υπό των Αγιαννανιτών πατέρων κατά τις Κυριακές και όχι όπως ήταν καθιερωμένο κατά τα Σάββατα, το 1754. Η ενέργεια αυτή σκανδάλισε τον Νεόφυτο κι άρχισε εναντίον τους «δογματικόν αγώνα»[8].

Μετά τριετία, τη σχολαρχία ανέλαβε ο πολύς Ευγένιος Βούλγαρις (1716- 1816), άνδρας μεγάλης μορφώσεως και πίστεως[9]. Μεταξύ άλλων επιφανών διδασκάλων διακρίνεται ο όσιος Αθανάσιος ο Πάριος (1745-1813), ηγετική μορφή του φιλοκαλικού κινήματος[10], και ο ιερομάρτυς Αγάπιος Γαλατσάνος († 1752), που διετέλεσε για λίγο σχολάρχης της σχολής[11]. Έφοροι της σχολής υπήρξαν οι σπουδαίοι φιλοκαλικοί πατέρες Μακάριος Νοταράς († 1805)[12] και Νικόδημος ο Αγιορείτης († 1809)[13]. Μαθητές της σχολής μεταξύ των πολλών ήταν ο νεομάρτυς Αθανάσιος Κουλακιώτης († 1774)[14] και ο όσιος Κύριλλος ο Νέος ο Παπαδόπουλος († 1833), ο οποίος υπήρξε «διαπρεπής κολλυβαδική φυσιογνωμία και προσωπικότητα μοναδική... του οποίου η αρετή και η παιδεία δε συγκρινόταν με κανενός άλλου συγχρόνου του Αγιορείτου ασκητού. Η φήμη της μορφώσεώς του και της ενάρετης πολιτείας του έφθασε μέχρι τον Οικουμενικό Θρόνο, όπου ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τον διόρισε Γενικό Ιεροκήρυκα του Αιγαίου»[15]. Υπήρξε κτίτορας των ιερών μονών Χριστού Δάσους και Αγίου Γεωργίου Λαγκάδας Πάρου και Φανερωμένης Νάξου. Πνευματικός της σχολής υπήρξε ο ομόφρονας των παραπάνω αγίων ιερομόναχος Διονύσιος ο Σιατιστεύς, συνέκδημος του αγίου Νικοδήμου, εξομολόγος του ιερομάρτυρος Γρηγορίου του Ε' († 1821) και συγγραφέας βιβλίων, ως το «Ίχνος Χριστού»[16].

Στο ιερό αυτό κλίμα μαθητεύει ο άγιος Κοσμάς. Όπως εύστοχα ειπώθηκε, «η στροφή εις τους αγίους και τους μάρτυρας ως μοναδικούς παιδαγωγούς και φωτιστάς, είναι ένα εκ των βασικότερων χαρακτηριστικών της Φιλοκαλικής Αναγεννήσεως, την οποίαν προώθησεν η Αθωνιάς. Εις τους διαφωτιστάς της

Ευρώπης οι φιλοκαλικοί Πατέρες αντιπαρέθεσαν τους αγίους, και εις την κατά κόσμον σοφίαν την ένθεον γνώσιν και εμπειρίαν τους»**[17]**.

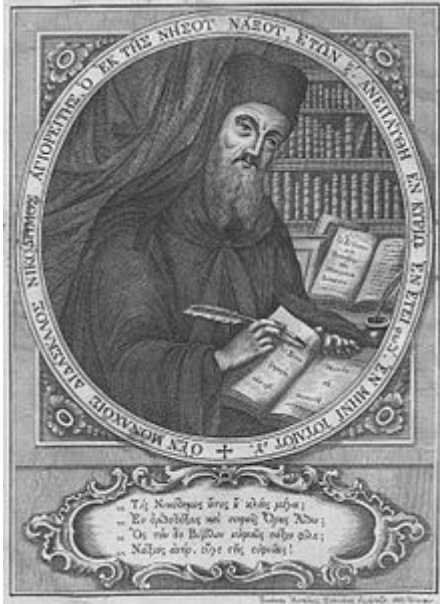
Ένα παρόμοιο πνεύμα συναντά και βιώνει ο άγιος και κατά την παραμονή του στην απόμακρη και ήσυχη ιερά μονή Φιλοθέου**[18]**. Η εδώ παραμονή του δεν του προσφέρει μόνο τη μοναχική κουρά και την ιεροσύνη, αλλά βαθειά μελέτη της Αγίας Γραφής, των Πατέρων της Εκκλησίας, της Ιεράς Παραδόσεως, της Θείας Λατρείας, της προσευχής, της ασκήσεως, της νηστείας, της αγρυπνίας, των δακρύων. Ο ίδιος στην πρώτη διδαχή του θα πει: «Εκάθισα εις το Άγιον Όρος δεκαεπτά χρόνους και έκλαια διά τες αμαρτίες μου»**[19]**.

Ως Φιλοθείτης μοναχός βιώνει μια πλούσια, νηπτική αλλά και ιεραποστολική παράδοση από παλαιά στη μονή του: Ο όσιος Θεοδόσιος μητροπολίτης Τραπεζούντος († 1391)**[20]** ξεκινά το έργο του από τη μονή Φιλοθέου. Σε χειρόγραφο ακολουθία αναφέρεται: «Ήτον σεβάσμιος, υψηλός την πράξιν, ταπεινός το φρόνημα, τα γένεια έως την ζώνην, και εις την ομιλίαν γλυκύτατος και πεπαιδευμένος εις άκρον την των κανόνων διάταξιν». Το αυτό πράττει και ο όσιος Διονύσιος ο εν Ολύμπω (1541)**[21]**, ο οποίος από ηγούμενος της μονής Φιλοθέου εργάζεται ιεραποστολικά στη Μακεδονία και Θεσσαλία κτίζοντας μονές και κατηχώντας τον λαό. Το ίδιο και ο οσιομάρτυς Δαμιανός ο Νέος († 1568)**[22]** σε όλη τη Θεσσαλία, καθώς και ο όσιος Συμεών ο μονοχίτων και ανυπόδητος († 1594)**[23]**. Πολλοί είναι οι Αγιορείτες άγιοι που εργάζονται ιεραποστολικά και αποδοτικά στον κόσμο**[24]**.

Μεταξύ αυτών διακρίνονται οι ιεροπρεπείς Κολλυβάδες, οι οποίοι εργάζονται κυρίως στα νησιά του Αιγαίου ως κτίτορες μονών, ναών, σχολείων, ιεροκήρυκες και δάσκαλοι: Μακάριος Νοταράς, Αθανάσιος Πάριος, Κύριλλος Παπαδόπουλος, Νήφων ο Χίος († 1809)**[25]**, ο μακάριος Γέροντας Ιερόθεος († 1814) **[26]** και αρκετοί άλλοι, όπως ο σάρετς Παΐσιος Βελιτσκόφσκυ († 1794)**[27]**, του οποίου η σπουδαία ασκητικοφιλογολογική σχολή δημιούργησε σημαντική αναγέννηση στα Βαλκάνια και τη Ρωσία. Έτσι λοιπόν ο άγιος Κοσμάς ξεκινά το ιεραποστολικό του έργο εμπνεόμενος από μία εξαιρετικά πλούσια προηγούμενη αγιορειτική παράδοση προσφοράς, έχοντας θεία πληροφορία και συμβουλές σύγχρονων θεοφόρων πατέρων. Αυτές είναι και οι βάσεις μιας ορθής ιεραποστολικής κινήσεως. Γι' αυτό είχε και τόση μεγάλη επιτυχία το έργο του.

Το γνωστό και καταξιωμένο πλέον σήμερα κίνημα των Κολλυβάδων δημιούργησε την επιτυχώς ονομασθείσα Φιλοκαλική Αναγέννηση, από την έκδοση της περίφημης Φιλοκαλίας το 1782, μετά από συνεργασία των αγίων Νικοδήμου και Μακαρίου. Η πολυδιάστατη και πολύπλευρη Φιλοκαλική κίνηση δεν εξαντλείται σε τυπολατρία και παραδοσιοπληξία και στείρα αντίδραση στον ευρωπαϊκό,

ανθρωπιστικό Διαφωτισμό. Οι φιλοκαλικοί πατέρες υποστηρίζουν την ορθή αγιοπατερική παράδοση και την πλούσια εγχώρια κληρονομιά. Διακρίνονται για την παραδοσιακότητά τους, την οσιότητά τους, τη λογιότητά τους, την αγάπη προς τους αδελφούς τους. Τα στοιχεία αυτά χαρακτηρίζουν και τον μεγάλο διδάχο του Γένους και ισαπόστολο, ιερομάρτυρα Κοσμά τον Αιτωλό, τον οποίο εύστοχα ο π. Αμφιλόχιος Ράντοβιτς και νυν μητροπολίτης Βανάτου ονομάζει πρόδρομο της Φιλοκαλικής Αναγεννήσεως[28].

Οι Φιλοκαλικοί πατέρες αποτελούν τη συνέχεια της ζώσας αγιοπατερικής παραδόσεως και μία απάντηση στις ανάγκες των καιρών. Εκδίδουν πατερικά κείμενα και συναξάρια, ερμηνεύουν κείμενα, αναθερμαίνουν τη ζωή της θείας λατρείας, της προσευχής, της ασκήσεως, της συνειδητής συμμετοχής στα μυστήρια της Εκκλησίας και ιδιαίτερα της θείας Κοινωνίας, της τηρήσεως των Ιερών Κανόνων, της ανανεώσεως του μοναχισμού. Ο άγιος Κοσμάς δεν έγραψε βιβλία. Μας άφησε λίγες επιστολές και τις διδαχές του, που κατά τον ακροατή τους άγιο Νικόδημο ήταν πολύ απλές: «Ήτον δε η διδαχή του, καθώς ημεῖς αὐτήκοοι αὐτῆς εγενόμεθα, απλουστάτη, ὡσάν ἐκεῖνη των ἀλιέων»[29].

Οι διδαχές του αγίου Κοσμά περιέχουν σε απλή γλώσσα τη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας περί Αγίας Τριάδος, δαιμόνων, αγγέλων, ιεροσύνης, μοναχισμού, μυστηρίων, αγίων, αρετών και παθών. Τα αυτά λέγουν και οι γραφές των Φιλοκαλικών πατέρων. Ο άγιος Κοσμάς ασχολείται ιδιαίτερα και με τρέχοντα σοβαρά ζητήματα. Περί ισότητος των φύλων, περί του μυστηρίου του γάμου, περί της καλής ανατροφής των τέκνων από τους γονείς και τους δασκάλους, περί της καλής χρήσεως του πλούτου, περί ελεημοσύνης και φιλοπτωχίας, περί της αργίας της Κυριακής, περί της υποποιού ταπεινώσεως και της εωσφορικής υπερηφάνειας. Ένα πολύ αγαπητό του θέμα είναι περί παιδείας, μορφώσεως, ιδρύσεως σχολείων,

δωρεάν παιδείας, ηθικής ανυψώσεως της νεολαίας και ορθής και πρέπουσας αγάπης στην πατρίδα[30].

[Συνεχίζεται]

1. Σαρδελή Κώστα, Αναλυτική βιβλιογραφία Κοσμά του Αιτωλού 1765-1973, Αθήνα 1974². Στα 32 έτη που διήλθαν από τότε, τα 945 λήμματα που υπήρχαν έχουν διπλασιασθεί.
2. Νικοδήμου Μπιλάλη μονάχου, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης: Ο πρώτος βιογράφος του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού, Αθήναι 1972.
3. Ευθυμίας Γκελτή μοναχής, Ιερός Χρύσανθος ο Αιτωλός, Μέγα Δένδρον 2002.
4. Νικοδήμου Αγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, Αθήναι 1961³, σ. 201.
5. Όπ.π., σ. 207.
6. Όπ.π., σ. 201.
7. Γιαννοπούλου Γεωργίου, Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, Πάτραι 1992.
8. Μαξίμου Καυσοκαλυβίτου ιερομ., Αθωνιάς και Καυσοκαλύβια. Ιεροδιάκονος Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, ο εξ Εβραίων, Πρώτος Σχολάρχης της Αθωνιάδος Σχολής», Επετηρίς Αθωνιάδος Ακαδημίας 2, Άγιον Όρος 1997, σ. 315.
9. Κωνσταντινίδου Χ. Ι., «Ευγένιος ο Βούλγαρις (1716-1816)», ΘΗΕ, τ. 5, Αθήναι 1964, στ. 1007-1013.
10. Αρκά Νικολάου αρχιμ., Αθανάσιος ο Πάριος, Αθήναι 1960. Καραμπέτσου Αθηνάς, Αθανάσιος ο Πάριος, Αθήναι 1974. Αραμπατσή Χρήστου, Αθανασίου του Παρίου βιβλιογραφικά, Θεσσαλονίκη 1998.
11. Μαϊδώνη Χρυσοστόμου αρχιμ., Ο Εθνοϊερομάρτυς Αγάπιος Αγιοταφίτης εκ Γαλατίστης, Γαλάτιστα 1998.
12. Σκουτέρη Κ. Β., Μακάριος Νοταράς, ο Μητροπολίτης Κορίνθου και το αναμορφωτικόν του έργον, Αθήναι 1957. Παπουλίδη Κ. Κ., Μακάριος Νοταράς (1731-1805), Αρχιεπίσκοπος πρώην Κορινθίας, Αθήναι 1974. Χαροκόπου Ν. Α., Ο Άγιος Μακάριος ο Νοταράς (1731-1805), Μητροπολίτης Κορίνθου, Αθήναι 2001. Παπαδοπούλου Γ. Σ., Άγιος Μακάριος Κορίνθου, Ο Γενάρχης του Φιλοκαλισμού, Αθήνα 2000.
13. Θεοκλήτου Διονυσιάτου μοναχού, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης. Ο βίος και τα έργα του 1749-1809, Αθήναι 1990³. Ευθυμίου ιερομονάχου, Ο πρωτότυπος βίος Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου (1749-1809), Αθήναι 1983.
14. Νικοδήμου Αγιορείτου, όπ.π., σσ. 197-198. Λεμοντζή Θεοφίλου αρχιμ., Μιμητές του πάθους του Θεού. Οι Άγιοι Νεομάρτυρες Αθανάσιος και Ιωάννης οι Κουλακιώτες και η Ιστορία της Χαλάστρας, Θεσσαλονίκη 1998.
15. Μπούσια Μ. Χ., Ακολουθία του οσίου και θεοφόρου πατρός ημών Κυρίλλου του Νέου τουπίκλην Παπαδοπούλου του εν τη νήσω Πάρω ασκήσαντος, Αθήναι 2006, σσ. 13-14.

16. Διονυσίου ιερομ., Βιβλίον καλούμενον Ἴχνος Χριστοῦ, Ἅγιον Ὄρος 1923.
17. Νικηφόρου Μικραγιαννανίτου αρχιμ., «Προσφώνησις», Επετηρίς Αθωνιάδος Ακαδημίας 2, Ἅγιον Ὄρος 1997, σ. 37.
18. Σμυρνάκη Γερασίμου ιερομ., Το Ἅγιον Ὄρος, Ἅγιον Ὄρος 1988², σσ. 583-587.
19. Μενούνου Ιωάννου, Κοσμά του Αιτωλοῦ Διδαχῆς (καὶ βιογραφία), Αθήνα 1979², σ. 117.
20. Σκουβαρά Β., «Θεοδόσιος Μητροπολίτης Τραπεζούντος», ΘΗΕ, τ. 6, Αθήναι 1965, σσ. 170-171.
21. Ματθαίου Βίκτωρος μοναχού, Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, τ. 1, Αθήναι 1973⁵, σσ. 588-612.
22. Δρόσου Νεκταρίου αρχιμ., Αγιορείται Οσιομάρτυρες Ιεράς Μητροπόλεως Λαρίσης, Αθήναι 1999.
23. Σακελλίωνος Γιάννη, Ἐξαρση Οσίου Συμεών του Ανυπόδητου καὶ Μονοχίτωνος, διδασκάλου του Γένους, Αθήνα 1971.
24. Μωυσέως Αγιορείτου μοναχού, «Ἅγιοι Αγιορείτες Ιεραπόστολοι», Χαριστήριος Τόμος εἰς τον Γέροντα Μητροπολίτην πρ. Φλωρίνης, Πρεσπών καὶ Εορδαίας κ. Αυγουστίνον Ν. Καντιώτην, Φλώρινα 2004, σσ. 541-551.
25. Κανέλλου Κωνσταντίνου, Ὁσιος Νήφων ο Χίος, ο ηγιασμένος των Κολλυβάδων, Ιθάκη 2003.
26. Βίος καὶ Πολιτεία Ιεροθέου του μακαρίου Γέροντος, Αθήναι 1994.
27. Ταχιάου Α. Α., Ο Παΐσιος Βελιτσκόφσκυ (1722-1794) καὶ η ασκητικοφιλογική σχολή του, Θεσσαλονίκη 1964.
28. Ράντοβιτς Αμφιλοχίου αρχιμ., Η Φιλοκαλική Αναγέννησι του XVIII καὶ XIX αι. καὶ οὗ πνευματικοὶ καρποὶ της, Αθήναι 1984, σ. 16.
29. Νικοδήμου Αγιορείτου, ὄπ.π., σ. 202.
30. Μενούνου Ιωάννου, ὄπ.π., σσ. 81-88.